

Surveying the Degree of Attention to Education for Sustainable Development in the Elementary School's Social Sciences Curriculum

Maryam Rezaie, Gholam Ali Ahmadi, Sayyed Mohammad Reza Imam Jomaa, Sadeq Nasri

¹ Doctoral student in curriculum studies at Tehran Shahid Rejaei Teacher Training University

² Assistant professor and faculty of Tehran Shahid Rejaei Teacher Training University

³ Assistant professor and faculty of Tehran Shahid Rejaei Teacher Training University

⁴ Assistant professor and faculty of Tehran Shahid Rejaei Teacher Training University

Abstract

The purpose of the present study is to investigate the degree of attention to education for sustainable development in the curriculum (textbooks and teacher guides) in the elementary school's social sciences. The research method is the mixed one (exploratory and content analysis). The population is consisted of the whole social sciences textbooks and teacher guides of elementary school and global UENESCO documents. In this research the size of sample numerically is equal to the population. The tools for gathering data are global UNESCO documents and the researcher-made content analysis form. To verify the formal validity and the content of the tools, 20 experts (specialized in education, UENESCO, environment, sociology and economy) were consulted and they confirmed both the validity and content. The reliability was confirmed by Holesti formula as 92%. To analysis the data, the Shannon's entropy analysis was used. The results showed that in the whole elementary school's social sciences textbooks, the impact factor is highest in citizen rights and conservation of environment, whereas the lowest one was seen in sustainable consumption and excessive consumption. In both textbooks and teacher guides of elementary social sciences, the education for sustainable development component is not in proportion as it would be. In the elementary school's social sciences curriculum, the components of cultural dimension (cultural critique, cultural rehabilitation, maintenance of culture and religious system and beliefs) and socio-economic and environmental dimensions lack the frequency.

Keywords: education for sustainable development, curriculum, social, sciences, elementary school.

بررسی میزان توجه به مؤلفه‌های آموزش برای توسعه پایدار در برنامه درسی علوم اجتماعی دوره ابتدایی

مریم رضایی، غلامعلی احمدی^{*}، سیدمحمدرضا امام‌جمعه، صادق نصری

^۱ دانشجوی دکتری رشته مطالعات برنامه درسی دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی تهران، ایران.

^۲ دانشیار و عضو هیئت‌علمی دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی تهران

^۳ دانشیار و عضو هیئت‌علمی دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی تهران

^۴ دانشیار و عضو هیئت‌علمی دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی تهران

چکیده

هدف این پژوهش، بررسی میزان توجه به مؤلفه‌های آموزش برای توسعه پایدار در برنامه درسی (کتاب‌های درسی و راهنمای‌های معلم) علوم اجتماعی دوره ابتدایی است. روش پژوهش ترکیبی (اکتشافی، تحلیل محتوا) است. جامعه آماری این پژوهش همه کتاب‌های درسی علوم اجتماعی، راهنمای‌های معلم علوم اجتماعی دوره ابتدایی و اسناد جهانی یونسکو است. حجم نمونه با جامعه برابر است. ابزار جمع‌آوری داده‌ها در این تحقیق فرم تحلیل محتوای محقق ساخته و اسناد جهانی یونسکو است؛ برای تأیید روایی صوری و محتوایی فرم تحلیل محتوای محقق ساخته از نظرات ۲۰ نفر از کارشناسان (تعلیم و تربیت و کارشناسان سازمان یونسکو، اساتید محیط‌زیست، جامعه‌شناسی و اقتصاد) استفاده گردید و روایی صوری و محتوایی آن مورد تأیید قرار گرفت، پایایی ابزار تحقیق توسط فرمول هولستی محاسبه گردید و ۰/۹۲ به دست آمد. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تجزیه و تحلیل آنتروپی شانون استفاده گردید. نتایج به دست آمده نشان داد که در برنامه‌های درسی علوم اجتماعی دوره ابتدایی، در همه کتاب‌ها و راهنمای‌های علوم اجتماعی مورد تحلیل، بیشترین ضریب اهمیت مربوط به حقوق شهروندی و محافظت از محیط طبیعی است و کمترین ضریب اهمیت مربوط به مصرف پایدار و مصرف بیش از حد است. در این برنامه درسی به مؤلفه‌های آموزش برای توسعه پایدار به صورت نامتعادل توجه شده است؛ در برنامه‌های درسی علوم اجتماعی دوره ابتدایی بسیاری از مؤلفه‌های بعد فرهنگی (نقد فرهنگی، بازسازی فرهنگ، حفظ فرهنگ، سیستم مذهبی و باورها) و بعد اقتصادی، بعد اجتماعی و زیست‌محیطی فاقد فراوانی است و **واژه‌های کلیدی:** آموزش برای توسعه پایدار، برنامه درسی، علوم اجتماعی، دوره ابتدایی

* نویسنده مسئول: ahmadygholamali@gmail.com

مقدمه

موضوع اولیه آموزش برای توسعه پایدار، بهبود کیفیت زندگی مردم بدون تخریب محیط‌زیست است (Nevin, 2008:56). بر طبق نظر اودمیر (Özdemir, 2007)، این امر حیاتی است که یک برداشت جدیدی که هدف آن تقویت فرهنگ زندگی پایدار بر روی زمین و تأکید بر توسعه شناخت، عواطف، مهارت‌ها و توانایی‌ها است به وجود آید.

یونسکو توسعه پایدار را این‌گونه تعریف می‌کند: توسعه پایدار چشم‌انداز توسعه ایست که شامل جمعیت، و گونه‌های گیاهی و حیوانی، اکوسیستم و منابع طبیعی و نگرانی‌هایی همچون مبارزه با فقر، برابری جنسیتی، حقوق بشر، آموزش برای همه، سلامت، امنیت انسان، کنش‌های بین فرهنگی و غیره است و همه را هماهنگ می‌کند. هدف آموزش برای توسعه پایدار کمک به مردم برای توسعه نگرش، مهارت و دانش، برای تصمیم‌گیری آگاهانه به نفع خودشان و دیگران، هم در زمان حال و آینده است تا مردم بر پایه همین تصمیمات عمل کنند. دهه آموزش برای توسعه پایدار (۲۰۱۴-۲۰۰۵)، به دنبال ادغام کردن اصول، ارزش‌ها و شیوه‌های توسعه پایدار در همه جنبه‌های آموزش و یادگیری است، به منظور یافتن راه‌حل مشکلات اقتصادی، فرهنگی و زیست‌محیطی، اجتماعی که افراد با آن‌ها در قرن ۲۱ مواجه هستند (UNESCO, 2014).

بر طبق اساسنامه یونسکو توسعه پایدار یک مسئولیت پیچیده‌ای است که با بخش‌های مختلف زندگی مرتبط است. در برنامه‌ریزی و اجرای آموزش برای توسعه پایدار، حفظ این روابط بسیار مهم است به‌صورتی که در فرایند یادگیری، مردم می‌توانند اصول توسعه پایدار را در کل زندگی‌شان را به کار گیرند و با تأثیرات چندگانه عملکردها و رفتارهای آن آشنا شوند. همچنین، از نظر یونسکو، با آموزش برای توسعه پایدار، هر فردی می‌تواند دانش، مهارت‌ها، نگرش‌ها و ارزش‌های لازم برای شکل‌گیری آینده پایدار را کسب کند. (Holmberg, Ve Sandbrook (1992); Giddings,)

جهان همواره با چالش‌های بحرانی مختلف روبه‌رو می‌شود همانند تغییرات آب‌وهوایی متأثر از انسان، تخریب و کاهش سریع منابع طبیعی، نقض حقوق بشر، جنگ، افزایش فقر، رشد مصرف‌گرایی و امثال آن. مدل‌های فعلی توسعه قادر به پاسخگویی و تعادل‌سازی نیازهای سیاره زمین در دستیابی به صلح و رفاه مد نظرشان نبوده است در واقع توسعه پایدار (sustainable development) در سراسر جهان به مثابه خودروبی می‌ماند که برای بیان نیاز به حرکت و خروج از این مدل‌های فعلی به کار گرفته می‌شوند.

توسعه پایدار به‌عنوان "پاسخگویی به نیازهای نسل حاضر بدون به مخاطره انداختن توانایی نسل‌های آینده برای رفع نیازهای خود" تعریف شده است. متولی برنامه "آموزش برای توسعه پایدار" یونسکو است توسعه پایدار مفهومی فراگیر با بار معنایی بسیار گسترده است و همین ویژگی آن باعث شده است که گروه‌های مختلف اجتماعی با اهداف کاملاً متفاوت آن را به کار امروزه تعریف توسعه که تاکنون صرفاً جنبه اقتصادی داشته، تغییر کرده است و به دیدی جامع‌تر شامل ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی روی آورده است که هدف اصلی آن «توسعه انسانی با رفتار پایدار» می‌اما کمتر کشوری وجود دارد که این مسیر را به شیوه صحیح پیموده باشد زیرا اکثر کشورهای جهان به بهانه توسعه، از منابع محدود برداشت نامحدود می‌کنند که این خود از مصادیق ناپایداری توسعه است. علت اصلی توسعه ناپایدار را باید فقدان بینش و خردمندی درباره تعیین راهبردها، سیاست‌گذاری‌ها و تصمیم‌گیری‌ها در سطوح مختلف مدیریتی و عملیاتی دانست (یونسکو، ۲۰۱۴a). آموزش برای توسعه پایدار (Education for sustainable development) اساساً به ارزش‌های نسل‌های آینده و گذشته، از نظر تفاوت و تنوع، از نظر محیط‌زیست و منابع طبیعی توجه دارد (Schulz, Ainley, Fraillon, Kerr, and Losito, 2010).

بنابراین با توجه حساس بودن دوره ابتدایی و اینکه شخصیت و عادات و ویژگی‌های هر فردی در این دوره شکل می‌گیرد و همچنین با توجه به نقش مهم برنامه‌های درسی در آموزش دادن توسعه پایدار به دانش‌آموزان به‌عنوان شهروندان آینده کشور، کارشناسان و مؤلفان کتب درسی باید برنامه‌های درسی را به‌سوی آموزش برای توسعه پایدار سوق دهند. از آن رو که کودکان امروز مدیران، متخصصان کارگران، زنان خانه‌دار، فردا هستند؛ هر آنچه امروز به کودکان بیاموزیم و آن را در نهاد پاک و لطیفشان تبدیل به یک باور عمیق و جدی کنیم هرگز و هرگز فردا فراموش نخواهد شد. به همین دلیل برنامه‌های درسی این دوره از منظر میزان توجه به آموزش برای توسعه پایدار برای تحقیق و بررسی انتخاب گردید. برنامه درسی نیاز به تغییرات اساسی و به‌روزرسانی دارد و باید به طرز چشمگیری عوض شود. هر دوره، برنامه درسی مخصوص به خود را می‌طلبد. مسئولیت ما این است که برای آینده دانش‌آموزان تلاش کنیم و این بر عهده ماست که مشکل ضعف مهارت در دانش‌آموزان را از بین ببریم. مهارت‌هایی که برای هر شهروندی ارزشمند است و مسائلی که برای دستیابی به توسعه پایدار مهم هستند باید در برنامه‌های درسی ادغام شود.

مشکلات و رفتارهای غیر پایدار در جامعه ما همانند کمبود منابع آب، تغییرات آب‌وهوا و تخریب خاک حاصلخیز، آلودگی هوا مخصوصاً در کلان‌شهرها، رفتارهای پرخطر همانند ایدز، اعتیاد به مواد مخدر، درست مصرف نکردن آب، برق و گاز و...، مسئولیت‌پذیری کم افراد جامعه، تبعیض جنسیتی، نیازمند به یک نگرش جدی، نسبت به مسئولیت در مقابل منابع طبیعی، شهروندان دیگر دارد که این امر فقط با آموزش ممکن می‌شود. در تحقق اهداف توسعه پایدار نمی‌توان نقش برنامه درسی را نادیده گرفت برنامه‌های درسی نقش مهمی در ایجاد رفتارهای پایدار در شهروندان و آموزش توسعه پایدار در جامعه دارند. در

Hopwood, & O'Brien, (2002); UNESCO (2006); (Nevin(2008).

آموزش برای توسعه پایدار یک برنامه یا پروژه خاص نیست بلکه چتری برای بسیاری از اشکال آموزش است که در حال حاضر وجود دارند و آن‌هایی که باقی مانده است و بعداً ایجاد می‌شوند. اقدامات آموزش برای توسعه پایدار در جهت بهبود بخشیدن و بازنگری برنامه‌هایی (هم روش و هم محتوا) است که در حال حاضر در جوامع ناپایدار وجود دارد و بر همه عناصر آموزش تأثیر می‌گذارد: قانون، سیاست، امور مالی، برنامه درسی، آموزش، یادگیری، ارزیابی و غیره و خواستار یادگیری مادام‌العمر و آگاهی از این حقیقت که نیازهای آموزشی افراد در طول زندگی تغییر می‌کند. آموزش برای توسعه پایدار بر اصول و ارزش‌هایی که زمینه‌ساز توسعه پایدار است متکی است؛ و از تکنیک‌های پداگوژی متنوعی استفاده می‌کند، یادگیری مشارکتی و مهارت‌های تفکر بالاتر را ترویج می‌دهد (Wals,2013).

در میان سیاست‌گذاران شناخت روبه رشدی نسبت به اینکه اولین مرحله یادگیری اساس و پایه توسعه پایدار است، وجود دارد. کشورهای عضو یونسکو طیف گسترده‌ای از اقدامات در زمینه سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی برای آموزش توسعه پایدار در دوره ابتدایی را گزارش نموده‌اند که جزو بزرگ‌ترین دستاوردهای دهه آموزش برای توسعه پایدار است. (Tilbury & Mulà,2011).

در کشورهای در حال توسعه، آموزش‌های ابتدایی باید بیشتر مورد توجه قرار گیرد؛ زیرا آموزش ابتدایی نقش حیاتی در پرورش قابلیت‌های اساسی ذهنی مانند سطح سواد برای رسیدن به موفقیت بازی می‌کنند. در بیشتر کشورهای توسعه‌یافته، اهمیت آموزش‌های ابتدایی بیشتر از آموزش عالی در نظر گرفته می‌شود. در کشورهای کمتر توسعه‌یافته آموزش ابتدایی به‌عنوان یکی از عنصرهای مهم پیشرفت اجتماعی و اقتصادی در نظر گرفته می‌شود (OECD,2011).

درسی حرفه‌وفن دوره راهنمایی فقط به بعد شناختی زیست‌محیطی توجه شده و حیطه نگرشی مورد غفلت واقع شده (Yarmohammadian, Soleimanpour, 2013)

بررسی تحقیقات گذشته نشان‌دهنده اهمیت درس علوم اجتماعی در آموزش برای توسعه پایدار است، کتاب‌های درسی علوم اجتماعی به خصوص دوره ابتدایی اساسی‌ترین نقش را در جریان پرورش اجتماعی دانش‌آموزان دارند. از این رو آموزش و پرورش به‌طور کلی و عام و درس علوم اجتماعی به‌طور ویژه در توسعه ارزش‌ها، نگرش‌ها و اعتقادات و به‌طور کلی در جامعه‌پذیری افراد نقش دارد تا دانش‌آموزان بتوانند از ارزش‌های موجود در جامعه آگاهی یافته و چگونگی تعامل با افراد جامعه و محیط خود را درک کنند. با توجه به اهمیت درس علوم اجتماعی در اجتماعی کردن افراد، مسئولیت‌پذیری افراد، آشنا کردن افراد با حقوق شهروندی، با فرهنگ‌ها و اقوام مختلف و نظیر آن درس علوم اجتماعی به‌عنوان نمونه انتخاب گردید تا میزان توجه به آموزش برای توسعه در این برنامه درسی مورد بررسی قرار گیرد. به‌طور کلی مسئله اصلی این تحقیق عبارت است از اینکه تا چه اندازه در برنامه درسی علوم اجتماعی (کتاب‌ها و راهنمای معلم) دوره ابتدایی به آموزش برای توسعه پایدار توجه شده است؟ و این تحقیق به دنبال پاسخگویی به سؤالات زیر است:

- مؤلفه‌ها و شاخص‌های آموزش برای توسعه پایدار کدامند؟

- تا چه اندازه در برنامه درسی علوم اجتماعی دوره ابتدایی (پایه‌های اول، دوم، سوم، چهارم، پنجم و ششم) به مؤلفه‌های آموزش برای توسعه پایدار توجه شده است؟

روش‌شناسی پژوهش

روش انجام این تحقیق ترکیبی است، تحقیق از نظر هدف کاربردی است. جامعه آماری این پژوهش شامل

تحقیقاتی که انجام شده است، نیز به نقش برنامه‌های درسی در آموزش برای توسعه پایدار تأکید شده است.

یالسینکایا (Yalcinkaya, 2013) در تحقیقی با عنوان "تحلیل برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی در ترکیه از نظر برنامه توسعه پایدار یونسکو"، در این تحقیق برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی ترکیه از نظر چهار بعد اقتصادی، محیطی، فرهنگی-اجتماعی بررسی می‌شود، نتایج تحقیق نشان می‌دهد که برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی ترکیه باید از نظر آموزش برای توسعه پایدار اصلاح شود.

کارمان کپنکسی (Kepenekci, 2011) در تحقیقی با عنوان میزان توجه به مؤلفه‌های حقوق بشر در کتاب درسی تعلیمات اجتماعی به این نتیجه رسید که در مجموع تجزیه و تحلیل کتاب‌ها، ۵۰/۵ درصد به حق برخورداری از سلامت، ۴۷/۱ درصد به حق آموزش و ۲/۴ درصد به حقوق امنیت اجتماعی توجه شده است.

علی عسگری، عطاران (Aliasgari & Attaran, 2013) در تحقیقی با عنوان جایگاه مؤلفه‌های حقوق بشر در محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی ایران به این نتیجه رسیدند که بیشترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه‌های زیست‌محیطی و کمترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه‌ها عدالت‌خواهی و حق مالکیت است.

قلتاش، فرخی‌نژاد، صالحی (Farrokhinezhad & Gholtash, Salehi, 2010) در تحقیقی به بررسی میزان توجه به مؤلفه‌های آموزش حقوق بشر در کتاب درسی علوم اجتماعی پرداختند و به این نتیجه رسیدند که ۴۶/۲۲ درصد در پایه اول راهنمایی، ۳۱/۳۲ درصد در پایه دوم و ۵۰/۰۸ درصد در پایه سوم راهنمایی به مؤلفه‌های حقوق بشر پرداخته شده است.

تقیه، قلتاش، فلاحی (Taghiyeh, Qltash & Falahi, 2010) در پژوهشی تحت عنوان "آموزش محیط‌زیست و جایگاه آن در برنامه درسی دوره راهنمایی" به بررسی جایگاه آموزش محیط‌زیست در برنامه درسی دوره راهنمایی پرداخته و به این نتیجه رسیدند که در برنامه

استفاده گردید و روایی مؤلفه‌ها و شاخص‌های آموزش برای توسعه پایدار مورد تأیید قرار گرفت و در مرحله بعد روایی صوری و محتوایی فرم تحلیل محتوای محقق ساخته مورد تأیید کارشناسان تعلیم و تربیت قرار گرفت. پایایی ابزار تحقیق با استفاده از فرمول هولستی ۰/۹۲ محاسبه گردید.

در مرحله بعد ضمن مطالعه محتوای ارائه شده کتاب‌های درسی علوم اجتماعی، راهنماهای معلم علوم اجتماعی مواردی چون متن درس، تصاویر، فعالیت‌ها و تمرین‌هایی که به‌طور مستقیم به هر یک از مؤلفه‌های آموزش برای توسعه پایدار پرداخته شده بود، شناسایی و بر اساس هر مؤلفه کدگذاری گردید و در نهایت فراوانی و درصد هر یک از شاخص‌ها شمارش و ثبت گردید.

واحد تحلیل در این تحقیق جمله انتخاب شده است. واحد تحلیل، به بخش معنی‌دار و قابل رمزگذاری از محتوا، اطلاق می‌گردد که در اجرای تحلیل، از محتوا انتخاب شده و در طبقه مربوط به خود قرار گرفته و سپس مورد شمارش قرار می‌گیرد (Nourian, 2010). در این تحقیق، تجزیه و تحلیل داده‌ها به‌صورت توصیفی و تحلیلی انجام شده است. فراوانی هر کدام از این مؤلفه‌ها بر اساس فرم‌های تحلیل محتوای محقق ساخته، شمارش و محاسبه گردید و سپس میزان فراوانی هر مؤلفه به‌صورت درصد تعیین گردید و در مرحله آخر بر اساس روش تجزیه و تحلیل آنتروپی شانون ابتدا هر یک از فراوانی‌ها به دست آمده به‌نچار شده و سپس مقدار بار اطلاعاتی (E_j) و ضریب اهمیت (W_j) هر یک از فراوانی‌های مربوط به هر مؤلفه تعیین گردید. در این پژوهش، داده‌ها با روش آنتروپی شانون که برگرفته از نظریه سیستم‌ها است، پردازش می‌شوند، فرمول آنتروپی شانون:

$$W_j = \frac{E_j}{\sum_{j=1}^n E_j}$$

کلیه اسناد جهانی یونسکو (از سال ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۵ که تقریباً ۲۰ سند بود) در زمینه آموزش برای توسعه پایدار، کتاب‌های درسی علوم اجتماعی و راهنماهای معلم علوم اجتماعی دوره ابتدایی است. در این پژوهش حجم نمونه و جامعه با هم برابر است استاد جهانی یونسکو، همه کتاب‌های دوره ابتدایی و راهنماهای معلم علوم اجتماعی دوره ابتدایی به‌عنوان نمونه مورد تحلیل قرار گرفته است.

با توجه به اینکه مؤلفه‌ها و شاخص‌های آموزش برای توسعه پایدار نامشخص بود بنابراین ابتدا پژوهشگر با شیوه اکتشافی به مطالعه اسناد جهانی یونسکو برای پیدا کردن مؤلفه‌ها و شاخص‌های آموزش برای توسعه پایدار پرداخته است؛ و بعد از کشف مؤلفه‌ها و شاخص‌های آموزش برای توسعه پایدار در اسناد جهانی به ترجمه آن‌ها اقدام کرده است. بر اساس اسناد یونسکو و اسناد جهانی (با توجه به اینکه یونسکو متولی آموزش برای توسعه پایدار در جهان است) آموزش برای توسعه پایدار دارای چهار بعد (اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و زیست‌محیطی) و ۳۳ مؤلفه است که هر مؤلفه نیز دارای چندین شاخص است. ابزار جمع‌آوری داده‌ها در این تحقیق فرم تحلیل محتوای محقق ساخته با توجه به مؤلفه‌های آموزش برای توسعه پایدار است. در این فرم ۳۳ مؤلفه آموزش برای توسعه پایدار مورد بررسی قرار گرفته است. بدین منظور ابتدا مؤلفه‌های آموزش برای توسعه پایدار و شاخص‌های آن مشخص گردید و سپس به فرم‌های کدگذاری محقق ساخته انتقال یافت. پس از طراحی فرم تحلیل محتوا توسط محقق، روایی صوری و محتوایی آن ابتدا توسط اساتید راهنما و مشاور و ۵ نفر از کارشناسان تعلیم و تربیت مورد تأیید قرار گرفت. در این تحقیق روایی در طی دو مرحله صورت گرفت در مرحله اول برای تأیید روایی محتوایی مؤلفه‌ها و شاخص‌های آموزش برای توسعه پایدار از نظرات ۲۰ نفر از کارشناسان (تعلیم و تربیت و کارشناسان سازمان یونسکو، اساتید محیط‌زیست، جامعه‌شناسی و اقتصاد)

یافته‌های تحقیق

ابعاد و مؤلفه‌های آموزش برای توسعه پایدار کدامند؟

جدول ۱. ابعاد و مؤلفه‌های آموزش برای توسعه پایدار

ابعاد	مؤلفه‌های آموزش برای توسعه پایدار
بعد اجتماعی	حکومت خوب، تبعیض اجتماعی، فراگیر بودن، برابری جنسیت، ساختن جوامع، ایدز و سلامت باروری، حقوق بشر، صلح، حقوق شهروندی.
بعد زیست‌محیطی	تنوع زیستی، تغییر آب‌وهوا، جنگل‌زدایی، بیابان‌زایی، انرژی، منابع طبیعی، محافظت از محیط طبیعی، آب پاکیزه، بلایای طبیعی، آلودگی
بعد اقتصادی	مصرف بیش از حد، مصرف پایدار، فقر و برابری، توسعه روستایی، شهرنشینی، مهاجرت.
بعد فرهنگی	میراث فرهنگی، ارزش‌های فرهنگی، حفظ فرهنگ، بازسازی فرهنگ، نقد فرهنگی، دانش بومی، سیستم‌های مذهبی و باورها

سلامت باروری، بیابان‌زایی، بلایای طبیعی، مهاجرت و سیستم مذهبی و باورها که از فراوانی برخوردار نیست. در محتوای راهنمای معلم علوم اجتماعی دوره ابتدایی شامل (متن، تصاویر، فعالیت‌ها) بیشترین میزان فراوانی مربوط به مؤلفه حقوق شهروندی با ۱۸۹ فراوانی و ۲۹/۶۹ درصد است و کمترین میزان فراوانی مربوط به مؤلفه فراگیر بودن، ساختن جوامع، ایدز، تغییر آب‌وهوا، جنگل‌زدایی، بیابان‌زایی، بلایای طبیعی، نقد فرهنگی، سیستم مذهبی و باورها است. تجزیه و تحلیل نتایج به دست آمده از تحلیل آنتروپی نشانون نتایج زیر را نشان می‌دهد:

تا چه اندازه در برنامه درسی علوم اجتماعی دوره ابتدایی به مؤلفه‌های آموزش برای توسعه پایدار توجه شده است؟

نتایج تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که از مجموع ۴۴۳ واحد کدگذاری شده در کتاب‌های علوم اجتماعی دوره ابتدایی مربوط به توجه به مؤلفه‌های آموزش برای توسعه پایدار، در محتوای کتاب درسی علوم اجتماعی پایه سوم ابتدایی شامل (متن، تصاویر، فعالیت‌ها) بیشترین میزان فراوانی مربوط به مؤلفه حقوق شهروندی از بعد اجتماعی با ۱۳۰ فراوانی و ۲۹/۳۴ درصد است و کمترین میزان فراوانی مربوط به مؤلفه فراگیر بودن، ساختن جوامع، برابری جنسیت، ایدز و

جدول ۲. مقادیر بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت داده‌ها به‌نجار در کتاب‌های علوم اجتماعی دوره ابتدایی

فقر و برابری	مصرف پایدار	مصرف بیش از حد	آب پاکیزه	محافظت از محیط طبیعی	منابع طبیعی	انرژی	جنگل‌زدایی	حقوق شهروندی	حقوق بشر	صلح	بهداشت	برابری جنسیت	بهداشت	تبعیض اجتماعی	حکومت خوب	بار اطلاعاتی	ضریب اهمیت
۱/۳۷	۱/۳۵	۱/۳۵	۱/۳۸	۱/۳۵	۱/۳۵	۱/۳۵	۱/۳۸	۱/۴۲	۱/۳۸	۱/۳۸	۱/۳۷	۱/۳۸	۱/۳۵	۱/۳۲	۱/۳۷	۱/۳۷	۰/۰۴
۰/۰۴	۰/۰۴	۰/۰۴	۰/۰۴	۰/۰۴	۰/۰۴	۰/۰۴	۰/۰۴	۰/۰۵	۰/۰۴	۰/۰۴	۰/۰۴	۰/۰۴	۰/۰۴	۰/۰۳	۰/۰۴	۰/۰۴	۰/۰۴

بر اساس نتایج جدول شماره ۲ مقادیر بار اطلاعاتی و ضرایب اهمیت به دست آمده از داده‌های بهنجار شده، در کتاب‌های علوم اجتماعی دوره ابتدایی بیشترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه حقوق شهروندی با ضریب ۰/۰۷ و کمترین ضریب مربوط به مؤلفه حکومت خوب با ضریب ۰/۰۵ است.

جدول ۳. مقادیر بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت داده‌های بهنجار در راهنمای معلم علوم اجتماعی دوره ابتدایی

مهاجرت	فقر و برابری	مصرف پایدار	مصرف بیش از حد	آلودگی	بلاهای طبیعی	محافظت از محیط	منابع طبیعی	انرژی	جنگل‌زدایی	حقوق شهروندی	حقوق بشر	بهداشت	برابری جنسیت	فراگیر بودن	تبعیض اجتماعی	حکومت خوب	بار اطلاعاتی	ضریب اهمیت
	۱/۳۵	۱/۳۵	۱/۳۵	۱/۳۷	۱/۳۷	۱/۳۵	۱/۳۵	۱/۳۷	۱/۳۸	۱/۴۲	۱/۳۸	۱/۳۷	۱/۳۸	۱/۳۸	۱/۳۵	۱/۳۲	بار اطلاعاتی	۰/۰۶
	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۷	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۵	ضریب اهمیت	

ارزش‌های فرهنگی با ضریب ۰/۰۵ و کمترین ضریب مربوط به مؤلفه تبعیض اجتماعی با ضریب ۰/۰۳ است. تا چه اندازه در برنامه درسی علوم اجتماعی پایه سوم دوره ابتدایی به مؤلفه‌های آموزش برای توسعه پایدار توجه شده است؟

بر اساس نتایج جدول شماره ۳ مقادیر بار اطلاعاتی و ضرایب اهمیت به دست آمده از داده‌های بهنجار شده، در راه معلم علوم اجتماعی دوره ابتدایی بیشترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه حقوق شهروندی و

جدول ۴. مقادیر بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت داده‌های بهنجار شده در کتاب علوم اجتماعی پایه سوم ابتدایی

ارزش‌های فرهنگی	محافظت از محیط طبیعی	فقر و برابری	مصرف بیش از حد	آلودگی	انرژی	حقوق شهروندی	حقوق بشر	بهداشت	برابری جنسیت	تبعیض اجتماعی	حکومت خوب	شاخص‌ها
	۱/۴۰	۱/۶۰	۱/۹۰	۱/۹۲	۱/۹۴	۱/۹۸	۱/۹۴	۱/۹۴	۱/۹۴	۱/۹۴	۱/۹۲	مقدار بار اطلاعاتی
	۰/۰۶	۰/۰۷	۰/۰۸	۰/۰۸	۰/۰۸	۰/۰۹	۰/۰۸	۰/۰۸	۰/۰۸	۰/۰۸	۰/۰۸	ضریب اهمیت

در راهنمای معلم علوم اجتماعی پایه سوم ابتدایی بیشترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه فقر و برابری با ضریب ۰/۰۸ و کمترین ضریب مربوط به مؤلفه مصرف پایدار با ضریب ۰/۰۵ است.

در کتاب درسی و راهنمای معلم علوم اجتماعی پایه چهارم ابتدایی به چه میزان به مؤلفه‌های آموزش برای توسعه پایدار توجه شده است.

بر اساس نتایج جدول شماره ۴ مقادیر بار اطلاعاتی و ضرایب اهمیت به دست آمده از داده‌های بهنجار شده، در کتاب علوم اجتماعی پایه سوم ابتدایی بیشترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه حقوق شهروندی با ضریب ۰/۰۹ و کمترین ضریب مربوط به مؤلفه ارزش‌های فرهنگی با ضریب ۰/۰۶ است.

بر اساس نتایج جدول شماره ۵ مقادیر بار اطلاعاتی و ضرایب اهمیت به دست آمده از داده‌های بهنجار شده

جدول ۵. مقادیر بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت داده‌های بهنجار شده در راهنمای معلم علوم اجتماعی پایه سوم ابتدایی

مقدار بار اطلاعاتی	بهداشت	حقوق شهروندی	انرژی	حقوق بشر	حقوق شهروندی	آلودگی	مصرف بیش از حد	فقر و برابری	مصرف پایدار	ارزش‌های فرهنگی	حفظ فرهنگی	بازسازی فرهنگی	دانش بومی
۱/۹۲	۱/۹۴	۱/۹۴	۱/۹۴	۱/۹۴	۱/۸۸	۱/۹۴	۱/۹۲	۱/۹۸	۱/۶۰	۱/۹۰	۱/۹۴	۱/۹۴	۱/۹۴
۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۸	۰/۰۵	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶

جدول ۶. مقادیر بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت داده‌های بهنجار شده در کتاب علوم اجتماعی پایه چهارم

شاخص‌ها	حقوق شهروندی	جنگل‌زدایی	منابع طبیعی	محافظت از محیط طبیعی	آلودگی	مصرف بیش از حد	مصرف پایدار	ارزش‌های فرهنگی
مقدار بار اطلاعاتی	۱/۹۳	۱/۷۹	۱/۷۹	۱/۸۶	۱/۴۱	۱/۷۷	۱/۷۹	۱/۷۵
ضریب اهمیت	۰/۱۳	۰/۱۲	۰/۱۲	۰/۱۳	۰/۰۱	۰/۰۶	۰/۱۲	۰/۱۲

بر اساس نتایج جدول شماره ۶ مقادیر بار اطلاعاتی و ضرایب اهمیت به دست آمده از داده‌های بهنجار شده، در کتاب علوم اجتماعی بیشترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه حقوق شهروندی، محافظت از محیط طبیعی با ۰/۱۳ و کمترین ضریب مربوط به مؤلفه آلودگی با ۰/۰۱ است.

جدول ۷. مقادیر بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت داده‌های بهنجار شده در راهنمای معلم علوم اجتماعی پایه چهارم

شاخص‌ها	حقوق شهروندی	تنوع زیستی	جنگل‌زدایی	منابع طبیعی	محافظت از منابع طبیعی	آلودگی	مصرف بیش از حد	فقر و برابری	مصرف پایدار	ارزش‌های فرهنگی	حفظ فرهنگی	بازسازی فرهنگی	دانش بومی	نقد فرهنگی
مقدار بار اطلاعاتی	۱/۸۶	۱/۹۴	۱/۹۴	۱/۵۵	۱/۹۲	۱/۹۲	۱/۹۴	۱/۹۰	۱/۹۲	۱/۸۵	۱/۹۴	۱/۹۴	۱/۹۴	۱/۹۲
ضریب اهمیت	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۸	۰/۰۵	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶

بر اساس نتایج جدول شماره ۷ مقادیر بار اطلاعاتی و ضرایب اهمیت به دست آمده از داده‌های بهنجار شده، در راهنمای معلم علوم اجتماعی پایه چهارم ابتدایی بیشترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه مصرف پایدار با ۰/۰۸ و کمترین ضریب مربوط به مؤلفه ارزش‌های فرهنگی با ۰/۰۵ است.

در کتاب درسی و راهنمای معلم علوم اجتماعی پایه پنجم ابتدایی به چه میزان به مؤلفه‌های آموزش برای توسعه پایدار توجه شده است؟

جدول ۸. مقادیر بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت داده‌های بهنجار شده در کتاب علوم اجتماعی پایه پنجم ابتدایی

شاخص‌ها	حکومت خوب	تبعیض اجتماعی	بهداشت	صلح	حقوق شهروندی	تنوع زیستی	انرژی	منابع طبیعی	محافظة از محیط طبیعی	آلودگی	مصرف پایدار	فقر و برابری	توسعه روستایی	شهرنشینی	ارزش‌های فرهنگی
مقدار بار اطلاعاتی	۲/۱۹	۲/۱۹	۲/۱۹	۲/۱۷	۲/۱۹	۲/۱۷	۲/۱۹	۲/۱۹	۲/۱۹	۲/۱۷	۲/۱۰	۲/۱۹	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۵۶
ضریب اهمیت	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۵	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۸

بر اساس نتایج جدول شماره ۸ مقادیر بار اطلاعاتی و ضرایب اهمیت به دست آمده از داده‌های بهنجار شده، در کتاب علوم اجتماعی پایه پنجم ابتدایی بیشترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه ارزش‌های فرهنگی با ۰/۰۸ و کمترین ضریب مربوط به مؤلفه مصرف پایدار با ۰/۰۵ است.

جدول ۹. مقادیر بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت داده‌های بهنجار شده در راهنمای معلم علوم اجتماعی پایه پنجم ابتدایی

شاخص‌ها	حکومت خوب	فراگیر بودن	حقوق بشر	صلح	حقوق شهروندی	انرژی	منابع طبیعی	مصرف بیش از حد از حد	مصرف پایدار	فقر و برابری	مهاجرت	ارزش‌های فرهنگی	دانش بومی	نقد فرهنگی
مقدار بار اطلاعاتی	۲/۱۹	۲/۱۹	۲/۱۷	۲/۱۰	۲/۴۲	۲/۱۹	۲/۱۹	۲/۱۷	۲/۱۷	۲/۱۹	۲/۱۹	۱/۷۷	۲/۱۹	۲/۱۷
ضریب اهمیت	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۸	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۷	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۵	۰/۰۶	۰/۰۶

بر اساس نتایج جدول شماره ۹ مقادیر بار اطلاعاتی و ضرایب اهمیت به دست آمده از داده‌های بهنجار شده، در راهنمای معلم علوم اجتماعی پایه پنجم ابتدایی بیشترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه مصرف پایدار با ۰/۰۷ و کمترین ضریب مربوط به مؤلفه ارزش‌های فرهنگی با ۰/۰۵ است و به سایر مؤلفه‌ها اصلاً توجه نشده است. در کتاب درسی و راهنمای معلم علوم اجتماعی پایه ششم ابتدایی به چه میزان به مؤلفه‌های آموزش برای توسعه پایدار توجه شده است؟

جدول ۱۰. مقادیر بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت داده‌های بهنجار شده در کتاب علوم اجتماعی پایه ششم ابتدایی

شاخص‌ها	حکومت خوب	تبعیض اجتماعی	بهداشت	صلح	انرژی	منابع طبیعی	محافظةت از محیط طبیعی	آلودگی	مصرف پایدار	فقر و برابری	توسعه روستایی	شهروندی	ارزش‌های فرهنگی
مقدار بار اطلاعاتی	۲/۴۸	۲/۲۴۸	۲/۴۸	۲/۴۶	۲/۴۶	۲/۴۸	۲/۴۸	۲/۴۶	۲/۶۰	۲/۴۸	۲/۴۸	۲/۴۶	۲/۳۸
ضریب اهمیت	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۷	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۵

۰/۰۷ و کمترین ضریب مربوط به مؤلفه ارزش‌های فرهنگی با ۰/۰۵ است و به سایر مؤلفه‌ها اصلاً توجه نشده است.

بر اساس نتایج جدول شماره ۱۰ مقادیر بار اطلاعاتی و ضرایب اهمیت به دست آمده از داده‌های بهنجار شده، در راهنمای معلم علوم اجتماعی پایه ششم ابتدایی بیشترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه مصرف پایدار با

جدول ۱۱. مقادیر بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت داده‌های بهنجار شده در راهنمای معلم علوم اجتماعی پایه ششم ابتدایی

شاخص‌ها	حقوق شهروندی	انرژی	منابع طبیعی	مصرف بیش از حد	مصرف پایدار	فقر و برابری	میراث فرهنگی	ارزش‌های فرهنگی	حفظ فرهنگ	بازسازی فرهنگ	دانش بومی
مقدار بار اطلاعاتی	۲/۷۰	۲/۳۳	۲/۴۸	۲/۱۳	۲/۳۳	۲/۴۸	۲/۲۶	۲/۲۳	۲/۴۸	۲/۴۸	۲/۴۸
ضریب اهمیت	۰/۱۰	۰/۰۸	۰/۰۹	۰/۰۷	۰/۰۸	۰/۰۹	۰/۰۸	۰/۰۸	۰/۰۹	۰/۰۹	۰/۰۹

بحث و نتیجه‌گیری
هدف از این تحقیق بررسی میزان توجه به آموزش برای توسعه پایدار در برنامه درسی (کتاب‌های علوم اجتماعی و راهنماهای معلم) علوم اجتماعی دوره ابتدایی است. نتایج تحقیق حاضر نشان داد که در برنامه درسی علوم اجتماعی دوره ابتدایی بیشترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه حقوق شهروندی و ارزش‌های فرهنگی است و کمترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه حکومت خوب و

بر اساس نتایج جدول شماره ۱۱ مقادیر بار اطلاعاتی و ضرایب اهمیت به دست آمده از داده‌های بهنجار شده، در راهنمای معلم علوم اجتماعی پایه ششم ابتدایی بیشترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه حقوق شهروندی با ۰/۱۰ و کمترین ضریب مربوط به مؤلفه مصرف بیش از حد با ۰/۰۷ است.

که راهنمای معلم تکمیل‌کننده کتاب درسی علوم اجتماعی است، برخی از مؤلفه‌ها در کتاب درسی توجه کمتری شده بود یا اصلاً توجه نشده بود ولی در راهنمای معلم به این مؤلفه به این مؤلفه توجه شده بود. از تحلیل کتاب‌ها و راهنماهای معلم علوم اجتماعی دوره ابتدایی به این نتیجه می‌توان رسید که به مؤلفه‌های آموزش برای توسعه پایدار در برنامه درسی علوم اجتماعی دوره ابتدایی بسیار کم توجه شده است. همچنین در برنامه‌های درسی علوم اجتماعی به مؤلفه‌های آموزش برای توسعه پایدار به صورت نامتعادل توجه شده است؛ در همه کتاب‌ها و راهنماهای علوم اجتماعی مورد تحلیل به برخی از مؤلفه‌های بعد فرهنگی از جمله (بازسازی فرهنگ، حفظ فرهنگ، نقد فرهنگی، سیستم مذهبی و باورها) بسیار کم توجه شده است در حالی که انتظار می‌رود که در برنامه درسی علوم اجتماعی به بعد فرهنگی بیشتر از برنامه‌های درسی دیگر توجه شود. در کتاب‌ها و راهنماهای معلم علوم اجتماعی همه پایه‌ها دوره ابتدایی به مؤلفه حقوق شهروندی از بعد اجتماعی و بعد از آن به مؤلفه ارزش‌های فرهنگی از بعد فرهنگی تقریباً بیشترین توجه صورت گرفته است. نتایج این تحقیق با تحقیق یالسینکایا (Yalcinkaya, 2013) همخوانی دارد، یالسینکایا در تحقیق به بررسی میزان توجه به آموزش برای توسعه پایدار در کتاب‌های علوم اجتماعی دوره ابتدایی در ترکیه پرداخته است که به این نتیجه رسیده است که باید کتاب‌های علوم اجتماعی با توجه به آموزش برای توسعه پایدار مورد بازنگری و بازبینی قرار گیرد همچنین با پژوهش‌های کاراتاس (Karataş)، یاپیکی (۲۰۰۳)، آلیم (۲۰۰۶)، تانریوردی (Tanrıverdi, 2009) و اوزتورک دمیرباس (۲۰۱۱) نیز همخوانی دارد، همچنین نتایج این تحقیق با تحقیق علی عسکری (۱۳۹۲) و قلتاش (۱۳۸۹) همخوانی دارد. با توجه به نتایج این تحقیق، کارشناسان و مؤلفان برنامه‌های درسی علوم اجتماعی با توجه به آموزش برای

تبعیض اجتماعی است. هم در کتاب‌های درسی و هم راهنماهای معلم علوم اجتماعی دوره ابتدایی به مؤلفه حقوق شهروندی بیشترین توجه شده است. در کتاب درسی علوم اجتماعی پایه سوم ابتدایی بیشترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه حقوق شهروندی با ضریب ۰/۰۹ و کمترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه ارزش‌های فرهنگی ۰/۰۶ است؛ در راهنمای معلم پایه سوم ابتدایی بیشترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه فقر و برابری با ضریب ۰/۰۸ و کمترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه مصرف پایدار با ضریب ۰/۰۵ است. همچنین نتایج تحقیق نشان می‌دهد که در کتاب علوم اجتماعی سال چهارم، بیشترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه حقوق شهروندی و محافظت از محیط طبیعی با ۰/۱۳ و کمترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه آلودگی با ضریب ۰/۰۱ است. در راهنمای معلم کتاب علوم تجربی پایه چهارم ابتدایی بیشترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه ارزش‌های فرهنگی با ضریب ۰/۰۵ است. در کتاب درسی علوم اجتماعی سال پنجم دبستان بیشترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه ارزش‌های فرهنگی و حقوق شهروندی با ۰/۰۸ و کمترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه مصرف پایدار با ۰/۰۵ است. در راهنمای معلم علوم تجربی پایه پنجم ابتدایی بیشترین ضریب اهمیت به مؤلفه حقوق شهروندی با ۰/۰۸ و کمترین ضریب اهمیت به ارزش‌های فرهنگی با ۰/۰۵ است. همچنین کتاب علوم اجتماعی پایه ششم ابتدایی به مؤلفه مصرف پایدار با ضریب ۰/۰۷ و کمترین ضریب اهمیت به ارزش‌های فرهنگی با ۰/۰۵ است. در راهنمای کتاب علوم اجتماعی پایه ششم ابتدایی به مؤلفه مصرف پایدار با ضریب ۰/۰۷ و کمترین ضریب اهمیت به مؤلفه حقوق شهروندی با ۰/۱۳ و کمترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه مصرف بیش از حد با ۰/۰۷ است. نتایج تحقیق نشان داد که یکی از نقاط قوت برنامه درسی علوم اجتماعی دوره ابتدایی این است

اصول در اسناد یونسکو ذکر شده است و همه کشورهای عضو را در به‌کارگیری این اصول برای داشتن زندگی پایدار در اکنون و آینده دعوت کرده‌اند. در کشور ما تنها به برخی از این اصول در اسناد بالادستی از جمله سند برنامه درسی ملی و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، سند ۱۴۰۴ تأکید شده است؛ در حالی که برای داشتن آینده‌ای پایدار باید به همه این اصول و ابعاد آموزش برای توسعه پایدار توجه گردد. اهداف دهه آموزش برای توسعه پایدار عبارت است از ادغام توسعه پایدار در همه شکل‌های آموزش و یادگیری و تحقق تغییر در نگرش‌ها، رفتارها و ارزش‌ها است که به تضمین آینده پایدارتر کمک می‌کند (UNESCO, 2012:10). هیچ موضوع درسی نمی‌تواند یا نباید مالکیت آموزش برای توسعه پایدار را داشته باشد. بسیاری از دروس به‌طور ذاتی در آموزش توسعه پایدار مهم هستند و در حال حاضر قسمتی از برنامه درسی آموزش رسمی هستند اما به‌عنوان چنین چیزی مشخص نشده‌اند. در واقعیت آموزش برای توسعه پایدار و توسعه پایدار چنین چالش‌های وسیع و فراگیری را مطرح می‌کنند که آن‌ها نیاز به کمک همه برنامه‌های درسی دارند. علوم اجتماعی یکی از دروس اصلی و اساسی برای ادغام مؤلفه‌های آموزش برای توسعه پایدار در برنامه‌های درسی و آموزش دادن آن به افراد است.

سهم برنامه درسی زیست‌شناسی، علوم اجتماعی و آموزش علوم تجربی، بسیار وسیع‌تر از سهم دیگر موضوعات درسی در آموزش برای توسعه پایدار است. باید در برنامه درسی علوم اجتماعی، مفاهیم و مباحثی در مورد آموزش چند فرهنگی، حقوق شهروندی، حقوق انسانی، آموزش ضد نژادپرستانه، برابری جنسیت و آموزش صلح گنجانده شود که به آموزش برای توسعه پایدار کمک می‌کنند. مطالعات اجتماعی به دانش‌آموزان در فهم قوم‌محوری، نژادپرستی و نابرابری جنسیت، حقوق شهروندی، مسئولیت‌پذیری کمک می‌کند، همچنین بیان می‌شود که چگونه این‌ها در مطابقت با

توسعه پایدار باید برنامه درسی علوم اجتماعی دوره ابتدایی را مورد بازنگری و اصلاح قرار دهند و به همه ابعاد و مؤلفه‌های آموزش برای توسعه پایدار در علوم اجتماعی توجه کنند.

آموزش برای توسعه پایدار تنظیم یک مسیر جدید آموزش و یادگیری برای همه است. آموزش برای توسعه پایدار کیفیت آموزش را بهبود می‌بخشد و شامل همه افراد است و بر اساس ارزش‌ها، اصول و اقدامات ضروری به‌منظور پاسخگویی مؤثر به چالش‌های کنونی و آینده است.

آموزش برای توسعه پایدار به جوامع در نشان دادن اولویت‌های مختلف و مسائل درون جامعه مانند آب، انرژی، تغییر آب‌وهوا، کاهش خطر و بلا، از دست دادن تنوع زیستی، بحران غذا، خطرات بهداشتی، آسیب‌پذیری و ناامنی جوامع کمک می‌کند؛ و برای توسعه تفکر جدید اقتصادی مهم است. آموزش برای توسعه پایدار به ایجاد جوامع سالم، پایدار و مقاوم از طریق یک رویکرد سیستماتیک و یکپارچه کمک می‌کند، همچنین به ارتباط جدید، باکیفیت و معنی‌دار و هدفمند برای آموزش و سیستم‌های آموزشی به ارمغان می‌آورد. شامل زمینه‌های آموزش رسمی، غیررسمی و همه بخش‌های جامعه برای رسیدن به فرایند یادگیری مادام‌العمر است.

آموزش برای توسعه پایدار بر اساس ارزش‌های عدالت، برابری، بردباری، کفایت و مسئولیت‌پذیری است. آموزش برای توسعه پایدار بر برابری جنسیت، انسجام اجتماعی و کاهش فقر و مراقبت، صداقت و درستی تأکید می‌کند؛ به‌وسیله اصولی از زندگی پایدار، دموکراسی و انسان خوب بودن حمایت می‌کند و بر این اساس پی‌ریزی می‌شود. حفاظت و مرمت زیست‌محیطی، محافظت از منابع طبیعی و استفاده پایدار، نشان دادن تولید غیر پایدار و الگوهای مصرف و ایجاد جوامع صلح‌آمیز و خوب، از اصول مهم و بنیادین پی‌ریزی آموزش برای توسعه پایدار است؛ که همه این

است. مصرف‌کننده باید این واقعیت را دریابد که منابع کشور محدود است و نیز به اهمیت حمایت از منابع موجود نیز پی ببرد. مؤلفان و برنامه‌ریزان درسی باید ویژگی چند رشته‌ای بودن برنامه درسی علوم اجتماعی که برای آموزش برای توسعه پایدار ضروری است را در نظر بگیرند؛ و به همه ابعاد و مؤلفه‌های آموزش برای توسعه پایدار در برنامه درسی علوم اجتماعی توجه نمایند و برنامه درسی علوم اجتماعی را مورد بازنگری قرار دهند.

مفاهیم گسترده‌تر از آموزش برای توسعه پایدار، محتویات مربوط به ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، زیست‌محیطی را شامل می‌شود. در ادغام آموزش برای توسعه پایدار در برنامه درسی علوم اجتماعی باید هم مفاهیم اصلی و متداول مانند ساختن جوامع، برابری جنسیت، آموزش شهروندی، حقوق بشر، آموزش اخلاق، منابع طبیعی، بلایای طبیعی، تنوع زیستی، محافظت از محیط طبیعی و... هم مفاهیم فرعی مانند آموزش صلح، آموزش حقوق انسانی، آموزش شهروند جهانی، آموزش ایدز، آموزش چند فرهنگی، نقد فرهنگ، بازسازی فرهنگ و... گنجانده شود. به‌طور کلی تحقیقات متعدد در جهان نشان داده است که در برنامه‌های درسی از جمله علوم تجربی، زیست‌شناسی، زمین‌شناسی و ... به بعد زیست‌محیطی بیشتر از سایر ابعاد آموزش برای توسعه توجه شده است. برنامه درسی نقش بسیار مهمی در ایجاد انگیزه و قدرت در دانش‌آموزان برای داشتن دانش و رفتار پایدار دارد. با توجه به نتایج این تحقیق مؤلفان و طراحان برنامه درسی علوم اجتماعی دوره ابتدایی باید این برنامه را مورد بازنگری و اصلاح قرار دهند و به همه ابعاد آموزش برای توسعه توجه کنند و به همه مؤلفه‌های آموزش برای توسعه در برنامه درسی علوم اجتماعی دوره ابتدایی به‌طور متعادل توجه شود؛ از روش تلفیقی برای ادغام آموزش برای توسعه پایدار در برنامه درسی علوم اجتماعی استفاده کنند؛ همچنین از رویکرد بین‌رشته‌ای استفاده کنند.

جامعه و در سراسر کشور بیان شده‌اند. درس علوم اجتماعی از نظر آموزش برای توسعه پایدار بسیار اهمیت دارد.

اگر برنامه درسی تعلیمات اجتماعی، بر طبق شیوه ساختارگرایی تهیه شود، تأثیر تاریخ، جغرافیا و تعلیمات اجتماعی کاهش یافته است؛ تأثیر جامعه‌شناسی، مردم‌شناسی، علوم سیاسی و اقتصاد و غیره افزایش یافته است. این ویژگی درس تعلیمات اجتماعی از نظر آموزش برای توسعه پایدار بسیار اهمیت دارد. علت این امر، نقش درس تعلیمات اجتماعی در آموزش ابعاد محیطی، اقتصادی، فرهنگی-اجتماعی آموزش برای توسعه پایدار در اوایل سنین کودکی است. برنامه درسی علوم اجتماعی باید فرصت برای افراد جوان به‌منظور بررسی رویدادهای اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی با دیدگاه نقادانه و خلاقانه فراهم آورد که این یکی از اهداف آموزش برای توسعه پایدار است. ارزش‌هایی که باید در برنامه درسی علوم اجتماعی در نظر گرفته شوند عبارت است از مسئولیت‌پذیری، حقوق شهروندی، صلح، عدالت، برابری جنسیت، انرژی، صداقت، آلودگی، محیط‌زیست، بلایای طبیعی، حقوق و آزادی و... که در آموزش برای توسعه پایدار مهم است. در برنامه درسی علوم اجتماعی باید آموزش صلح، تساوی جنسیتی، تنوع فرهنگ و شناخت فرهنگ‌ها، آموزش سلامت و بهداشت، اطلاعاتی در مورد ایدز و... گنجانده شود همچنین دانش‌آموزان برای اینکه برای بلایای طبیعی آماده شوند باید فعالیت‌های آموزشی همانند تمرین زلزله، تهیه کیسه نجات و... در برنامه درسی علوم اجتماعی گنجانده شود که این امر در مورد آموزش برای توسعه پایدار مهم هستند.

دانش‌آموزان، تمایلات، نیازها و تفاوت‌هایشان را باید تشخیص دهند آن‌ها باید آگاه شوند که تمایلات آن‌ها نامحدود هستند، ولی منابع محدود هستند، آن‌ها باید یاد بگیرند که با تمایلات مناسب باید منابع موجود را بسازند که مبنای آن‌ها بر اساس مصرف‌کننده آگاه

اجرای آموزش برای توسعه پایدار، آماده کرد، آموزش برای توسعه پایدار هنگامی شکوفا شود که معلمان از روش‌های آموزشی نوین استفاده نمایند. برنامه‌های آموزش و کارآموزی برای معلمان به‌ویژه معلمانی که در سال‌های اول خدمت هستند برگزار شود. در آموزش برای توسعه پایدار باید از سازمان‌های رسمی و غیررسمی کمک گرفت.

منابع

- textbooks, Tehran, Islamic Azad University South Tehran, Second Edition. [Persian]
- OECD (2011), "Education and skills" in OECD, *bettr policies for development: recommendation for policy coherence*, OECD publishing. doi: 10, 1787 /9789264 190658-en.
- Özdemir, O. (2007). *Yeni bir çevre eğitimi perspektifi sürdürülebilir gelişme amaçlı eğitim*. Eğitim ve Bilim, 32(145), 23- 39.
- Öztürk Demirbaş, Ç. (2011). *Coğrafya dersi öğretim programında sürdürülebilir kalkınma*. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 8(2), 595-615. [Online]: <http://www.insanbilimleri.com>.
- Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Kerr, D. and Losito, B. (2010) ICCS 2009 International Report: *Civic knowledge, attitudes, and engagement among lower-secondary school students in 38 countries*. Amsterdam, International Association for the Evaluation of Educational Achievement.
- Soleimanpour Omran, M, Yarmohammadian, M, Keshtiaray, N (2015), *The study of the validation of the model of interdisciplinary curriculum of environmental literacy teaching: regarding the secondary education system in iran*, Research in curriculum planning, Vol12 No20 (continus47) Winter 2016, pages42-28. [Persian]
- Tanrıverdi B. (2009). *Sürdürülebilir çevre eğitimi açısından ilköğretim programlarının değerlendirilmesi*. Eğitim ve Bilim, 151, 89-103.
- Trajber, R. (2013) *National ESD and CCE policy analyses –BRAZIL*. <http://www.scribd.com/doc/138363144/Report-FinalCompleto-OK> (Accessed 13 July 2014).
- رویکرد کلی گنجاندن آموزش برای توسعه پایدار در برنامه درسی ملی، شامل گنجاندن موضوعات تماتیک آموزش برای توسعه پایدار در تدریس مطالب سنتی است. معلمان باید از روش‌های نوین، چندگانه و یکپارچه یادگیری و تدریس، برای اجرای آموزش برای توسعه پایدار همانند روش پروژه محور، روش مبتنی بر بازی، روش سفرهای علمی، روش تفکر انتقادی و رویکرد دانش‌آموزمحور برای تدریس آموزش برای توسعه پایدار استفاده کنند؛ بنابراین باید معلمان را برای Aliasgari, M, Charbashlu, H, Attaran, (2013), *The position of the human rights component in the contents of Iran elementary education Textbooks*, Journal of Theory & practice in curriculum, Vol. 1 (1); 2013, 147-168. [persian]
- Brien, G. (2002). *Environment, economy and society: Fitting them together into sustainable*.
- Holmberg, J. ve Sandbrook, R. (1992). *Sustainable Development: What Is to Be Done? Making Development Sustainable: Redefining Institutions, Policy, and Economics*. (Ed. J. Holmberg). International Institute for Environment and Development, p. 19-38, Island Press, Washington, D. C.
- Karataş, A. (2011). *Role of natural of history museums for increasing environmental awareness*. Journal of Akademik Bakış, 27, 1-15. [Online]: <http://akademikbakis.org/27/11.pdf>.
- Kepenekci, Y. K. (2010). *Children's social rights in social studies textbooks in Turkish elementary education*. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 2 (2), 576-581.
- Moroye, C.M. (2007). *Greening our future: The practice of ecologically minded teachers*. Dissertation Abstract international, 68(2), 271A. (UMINO. AAT 3253711) Retrieved, August, 4th, 2008, from Dissertations and thesis database
- Nevin, E. (2008). *Education and sustainable development. Policy & Practice: Education for Sustainable Development*, 6, 49-62. [Online]: <http://www.Developmenteducationreview.com/issue6-focus4>.
- Nourian, M (2009), *analysis the Content educational content with a emphasis on*

Taghiyeh, N.K., Qltash Abbas, Fallahi, V. (2011). *Citizenship education and environmental education*. Citizenship education conference proceeding, university of marvdasht spring 1390, pp. [Persian]

UNESCO (2006). *Framework for the UN DESD International Implementation Scheme. development. Sustainable Development, Sustainable Development Sourcebook: Learning and Training Tools no 4*. Paris, UNESCO

Yapıcı, M. (2003). Sürdürülebilir kalkınma ve eğitim. AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 5 (1), 223230.

UNESCO (2014) " *Shaping the Future We Want" UN Decade of Education for Sustainable Development (2005-2014)*, Published in 2014 by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 7, place Fontenoy, 75352 Paris 07 SP, France.

UNESCO (2012) *Education for Sustainable Development Sourcebook: Learning and Training Tools no 4*. Paris, unesco.

Unesco (2014a) *EFA Global Monitoring Report 2013/4 –Teaching and Learning: Quality for All*. Paris, UNESCO.

Wals, A. E. J. (2013) *Sustainability in higher education in the context of the UN DESD: a review of learning and institutionalization processes. Journal of Cleaner Production*. [http:// dx. doi. org/ 10. 1016/j. jclepro. 2013.06.007](http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2013.06.007) (Accessed 15 January 2014).